

Същност на заложно право при залог по реда на ЗОЗ

Невена Заранкова

SUMMARY: *In legal doctrine, there is no consensus about nature of pledges law. Even we when talking about classical real stake out in the Law on Obligations and Contracts and Commercial code, discussion questions is arised that the current theories do not explain fully.*

In considering the problem in the context of the pledges have been established under the Law on Registered Pledges application of traditional logical concepts is significantly complicated

Keywords: *registered pledge, collateral, dead pledge, creditor, debtor, guaranty, personal counter-bond, real collateral*

Увод

В правната доктрина не съществува единомислие относно същността на заложното право. Дори, когато говорим за класическия реален залог уреден в ЗЗД и ТЗ възникват дискуссионни въпроси, които съществуващите в момента теории не обясняват изцяло.

При разглеждането на проблема в контекста на особените залози, учредявани по реда на ЗОЗ приложението на традиционните логически концепции е значително усложнено.

Изложение

Изследвайки същността на заложното право, доктрината се колебае между няколко основни теории. Част от авторите виждат залога като право, по силата, на което едно лице **може да задържа** чужда движима вещ, докато не бъде погасено дадено негово вземане или бъде удовлетворен предпочитателно от стойността и. Наблюдава се приравняване на заложното право при движимите вещи и ипотечното при недвижимите.

На заложния кредитор са предоставени няколко възможности за гарантиране вземането му:

1. Да задържа чужди движими вещи, докато не бъде погасено то.
2. Да се удовлетвори от цената на заложния предмет.
3. Да го стори преди другите кредитори на длъжника.

Залогоприемателят може да насочи изпълнението към цялото имущество на длъжника – учреденият залог не го лишава от това му право, но само от тази, конкретна заложена вещ има възможност за предпочитателно удовлетворяване.

Сега действащият ЗЗД **изрично включва в привилегиите по чл. 136 от ЗЗД** и обезпечените със залог (включително и със залози по реда на ЗОЗ) или ипотека вземания. Освен като гаранция и обезпечение, заложена вещ може да се трансформира в средство за удовлетворяване на кредитора, ако длъжникът доброволно не изпълни, според уговореното, задължението си.

Заложното право не може да се приеме за обикновена привилегия, защото дава и право на кредитора да задържа веща, като така стимулира длъжника към изпълнение. В случай, че последното не е налице, може да се пристъпи към принудително изпълнение, като кредиторът бъде удовлетворен от цената и, дори в случай, че вещта не е собственост на длъжника²⁷⁶.

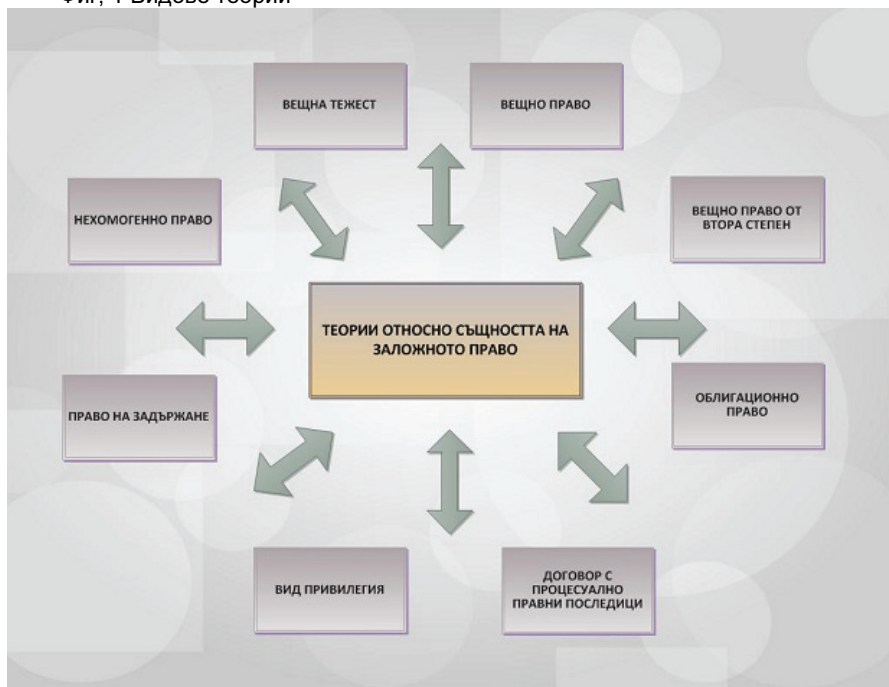
Според други теории договорът за залог се разглежда като договор с процесуални последици, в областта на изпълнителния процес. Това становище не обяснява цялата същност на заложното право²⁷⁷, а е отделен елемент от характеристиката

²⁷⁶ Виж чл. 78 ЗС – аргумент на по силното основание.

²⁷⁷ Проф. Сталев, Ж., Мингова, А, Попова, В., Иванова Р., Българско гражданско процесуално право, Сиела 2006

му. То може да се обясни с наличието на правомощие с процесуалноправен характер – правото на предпочитателно удовлетворяване на зложния кредитор. До упражняването му може и да не се стигне, дори и при извършена публична продажба, ако в изпълнителното производство не се присъедини друг кредитор.

Фиг. 1 Видове теории

Съществува теория, която приема залога, като вещно право от втора степен.

Въздействието, което може да оказва залогоприемателят върху вещта е силно ограничено и може да се прояви едва ако главното правоотношение не е следвало естествения си ход и се е стигнало до неизпълнение.

Изразява се във възможността кредиторът да се **удовлетвори** по съдебен ред чрез публична продажба от цената на вещта.

По изключение, при предпоставките на ТЗ, кредиторът може да стори това без съдебна намеса, а при особените залози изпълнението принципно е извънсъдебно.

Силно дискутиран в теорията и практиката е **въпросът можем ли да причислим зложното право към вещните права**²⁷⁸.

В подкрепа на твърдението за вещноправния му характер^{279 280} се изтъкват множество аргументи:

²⁷⁸ Проф. Венедиков изказва колебания в тази насока и го окачествява като преобразуващо (потестативно право).

На преобразуващия характер на вещното право може да се възрази с аргумента, че възможността за предпочитателно удовлетворяване е особена привилегия, а не потестативно право, още повече, че последното се упражнява не с осъдителен, а с конститутивен иск. Венедиков, П., „Ипотeka, залог, привилегии“ С. 1994

²⁷⁹ Проф. Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част. С. 2007г,

²⁸⁰ Проф. Кожухаров подкрепя теорията за вещния характер на зложното право като изтъква, че такива са отношенията между правни субекти по повод вещь, което позволява на носителя на вещното

1. Заложното право дава възможност на кредитора да държи вещта²⁸¹;
2. Кредиторът може да противопоставя това си право на всяко трето лице и то следва вещта;
3. Разпространено е схващането, че правото да не се допуска влошаване на заложения обект е с вещен характер и може да се защитава с девастационен иск²⁸²²⁸³.
4. Кредиторът може да предизвика изнасянето на публична продан на вещта²⁸⁴
5. Може да се удовлетвори от цената и²⁸⁵
6. Изтъква се абсолютния характер на заложното право
7. Предмет на правото е индивидуално определена вещ, което е задължително за субективните вещни права и договорите, с които се учредяват или прехвърлят вещни права²⁸⁶;
8. Упражняването на привилегията за предпочитателно удовлетворяване е възможно, доколкото залогоприемателят има фактическа власт върху вещта.
9. Изтъкват се редица аргументи със сравнително правен характер, а и с оглед приложимостта на КМЧП е удобно третирането на заложното и ипотечното право като вещни.

На горепосочените аргументи може да се възрази, дори и ако разглеждаме единствено класическия реален залог върху вещи, без да се задълбочаваме в особеностите на залозите учредявани по реда на ЗОЗ.

На първо място вещните права са изчерпателно изброени в закона. Те са едно пълно право – правото на собственост и три ограничени – ползване, суперфиция и сервитут. Никъде, в сега действащия закон за собствеността, като вещни права не са посочени залогът или ипотеката. При действието на отменения ЗПИ изрично последната е окачествена като вещно право. Римското право традиционно също я приема за такава.²⁸⁷

Не случайно в днес действащото законодателство, ипотеката е изключена от кръга на вещните права. Инерцията от миналото е запазена и по аналогия е пренесена от ипотечните обезпечения и върху вземанията гарантирани със залог на движима вещ, поради привидно малката разлика между тях.

Следването на вещта и противопоставимостта са характеристики, които не винаги са свързани с абсолютността, правото да се изисква от всяко трето лице въз-

право да въздейства върху нея и да иска от всяко трето лице обратното. Кожухаров, А. Облигационно право, общо учение за облигационното отношение. Нова ред. и доп. П. Попов, С. 2002.

²⁸¹ Основна характерна особеност на залозите, учредявани по реда на ЗОЗ, е че не е необходимо вещта да бъде предадена на кредитора.

²⁸² Това не е съществен елемент от съдържанието на правото, а рудиментарен институт остатък от римската *hypothecarij in rem actio* с добавъчен характер – виж. Марков М., Ипотеката – стр. 81

²⁸³ При особените залози обаче в повечето случаи не може да става въпрос за посесорна защита, тъй като кредиторът не придобива владението върху заложения обект.

²⁸⁴ При учреден особен залог по реда на ЗОЗ и при това правомощие се наблюдава значително отклонение – удовлетворението става основно извънсъдебно, по ред уреден в ЗОЗ

²⁸⁵ От обезщетението за нея или това, което е получено срещу отчуждаването и, каквото и да е то. Може да бъде удовлетворен и от равностойността на последните, ако не могат да се отделят от останалото имущество на залогодателя, в случай че залогът е учреден по реда на ЗОЗ

²⁸⁶ Това разбиране в по-голяма степен важи за ипотечното право, що се отнася до заложното право при особените залози следва изцяло да се отхвърли – техен предмет могат да са изключително разнообразни категории обекти

²⁸⁷ Още проф. Венедиков изказва съмнения в тази насока, сочейки обстоятелството, че ипотеката дава право на кредитора да изнесе имота на публична продан, да се удовлетвори от цената му, да не допуска влошаването му, но не и реално да извършва никакви преки въздействия, самостоятелно, без съдействието на съдебен орган върху него.

държане от въздействия спрямо обекта има помощно значение към основното – осигуряване на предпочитателно удовлетворяване от цената на вещта.

Съдържанието на вещните права е сложно структурирано. Включва в себе си множество правомощия – на владение, ползване, разпореждане при правото на собственост, при суперфицията да строи в чужда земя, да стане собственик на постройката, да ползва чуждата земя, доколкото е нужно за пълноценното използване на постройката, при сервитутите може да извършва редица въздействия върху чужда земя. С най-голямо значение при особените залози е отсъствието на правомощието владение. Правото на заложен кредитор е насочено към стойността на обекта, а не към някакви въздействия върху него.

При класическия залог заложенят кредитор може да държи вещта и в случай на неизпълнение на главното задължение да се удовлетвори предпочитателно от цената и чрез съдебна намеса. Без съдействието на съда той няма право да въздейства върху вещта по друг начин, освен да не допуска обезценяването и.

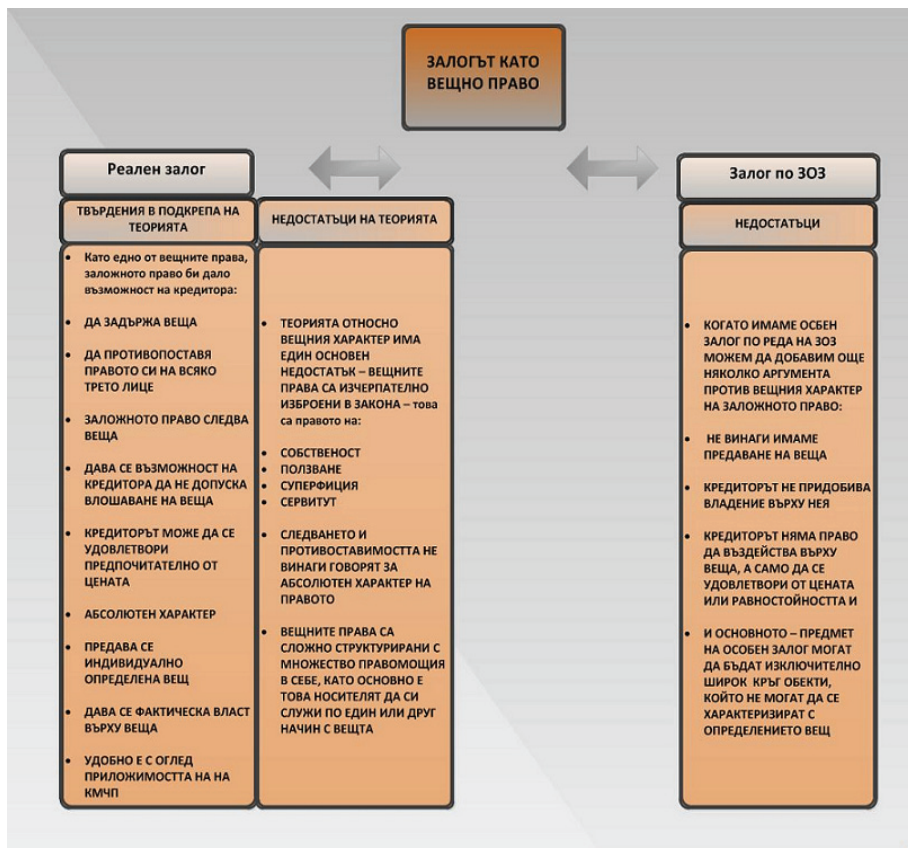
В определени случаи, залогоприемателят при търговския залог може да се удовлетвори самостоятелно без съдебна намеса, но тази възможност му е дадена чрез допълнително сключен писмен договор, и при наличието на изискванията посочени в ТЗ.

Възможността кредиторът да прихваща плодовете от вещта за погасяване на задължението също трябва да е договорно предвидена. Правото му при опасност от развала, да продаде вещта и да внесе цената за свое обезпечение в банка, пък е дадено чрез законодателно разпореждане, като израз способността му да не допуска обезценка на вещта.

Залогоприемателят е лишен от правото да си служи със заложения обект, той може единствено да го задържа, като гаранция за изпълнение на вземането си.

Поради гореизложените съображения трудно бихме могли да възприемем разбирането относно вещноправния характер на заложеното право.

Фиг. 2 Залогът като вещно право

Широко разпространено в теорията и съдебната практика е становището, което го приема за вещна тежест²⁸⁸.

С термина тежест в гражданското право се означават различни правни явления. Такива могат да бъдат модалитетите на дадена сделка, задълженията за поемане на разности и др.

Понятието **вещна тежест** няма легална дефиниция. В действащото законодателство са възприети два подхода към дефинирането на понятието – чрез очертаване на по-тясното и по-широкото му съдържание.

В определени случаи законодателят включва в понятието ограничените вещни права, заедно със залозите и ипотеките²⁸⁹. В тясното съдържание на понятието се включват само обезпеченията – ипотеки, запори, възбрани. В литературата се сочи, че под обременяване с тежести, законът разбира преди всичко ипотеките²⁹⁰.

²⁸⁸ Боянов, Г. Вещно право, С. 2004.

²⁸⁹ В съдебната практика ограничените вещни права се означават като вещни тежести виж. ППВС 7/1973, р. 19/2000г., 4 г.о. р. 2944/2001г. 2 отд на ВАС

²⁹⁰ Виж. Герджиков, О. Коментар на Търговския закон. Книга първа. С. 1991, с. 104

Най-общо може да се направи извод за общите признаци, които формират понятието вещни тежести:

1. На първо място това са права върху чужди вещи. Тези права при всички случаи ограничават собствеността и са тежест за собственика.

2. Вторият признак е противопоставимостта на тежестта спрямо всяко трето лице.

Те следват веща и могат да се упражняват срещу всяко лице, което е неин собственик към настоящия момент²⁹¹.

Действително, залогът следва веща, обременява я, обезпечава едно вземане, така че кредиторът да може да се удовлетвори предпочитателно от нея, но това решение, е в състояние да обясни същността на заложното право, единствено, когато негов предмет са движими вещи.

Независимо дали става дума за вещно право или вещна тежест двете се учредяват по **повод вещ**.

Вещта е материален обект, със самостоятелно и реално съществуване. Вещите могат да са както движими, така и недвижими, важно е, да са самостоятелно обособени, да имат корпоралност и телесност. Фикционно, по силата на законодателно разпореждане, към движимите вещи е приравнена енергията. Съвкупността от вещи също не се приема за единна вещ и само по силата на закона може да се третира като единен обект – какъвто е случаят с търговското предприятие, но и тук, казваме обект, а не вещ.

Обект на залог могат да са не само вещи, а също вземания и права дори и при класическия залог.

В ЗОЗ кръгът от обекти, които могат да са предмет на залог е съществено разширен. Дадена е възможност такива да са: вземания, безналични ценни книжа, дружествени дялове, търговски предприятия, пет вида съвкупности – от вземания, машини, съоръжения, стоки, материали, безналични ценни книжа, както и права върху обекти на интелектуалната собственост. Тези обекти са несъвместими с определението за вещ.

Част от теоретичите окачествяват ипотеката и залога като облигационни права с обезпечителен характер.

Когато говорим за особени залози, заложното право губи една от своите най-характерни особености. Обектът на залога рядко преминава в държане на кредитора. Напротив залогодателят запазва властта си върху него до пристъпване към изпълнение. Той може да го ползва в обикновената си дейност, дори да се разпорежда с него. Единственото, което напомня, че е обременен със залог, е договор, (без вещно прехвърлително действие) вписан в регистъра на особените залози.

Ако тълкуваме и систематичното място на разпоредбите, уреждащи залога, виждаме, че в ЗС, където са видовете вещни права не е упоменато нищо за него. При действието на отменените ЗПИ и ЗЗД, залогът, за разлика от ипотеката, не е причисляван към вещните права и уредбата на института е била в ЗЗД. Днес също най-важните правила за института са дадени в основния облигационен закон ЗЗД. Субсидиарно може да бъде приложен ЗЗД и относно особените залози при празноти в ЗОЗ или ТЗ.

Заложното право е свързано с отговорността на длъжника, която пък е част от облигационното отношение и като такава също е с облигационен характер.

Заложното право обаче, не е вземане на заложния кредитор, а една допълнителна възможност, с цел гарантиране събираемостта на вземането. То не дава право да се получи още една престация, възможно е дори, полученото, в резултат на

²⁹¹ Марков, М. Ипотеката, С. 2008г. Стр. 76

принудителното изпълнение да е различно от дължимото и само равностойно с него. За разлика от вземанията нито ипотеката, нито залогът се погасяват по давност²⁹².

Една група становища се обединяват около разбирането за нехомогенния характер на заложното и ипотечното право.²⁹³

Почти общоприето е схващането, че заложното право е материално субективно право, което включва и процесуалното правомощие на предпочитателно удовлетворение.

То е акцесорно, обезпечително право, което представлява определена тежест за собственика на заложения обект, като не във всеки случай тази тежест ще има вещен характер.

Заложното право трудно би могло еднозначно да се квалифицира като вещно, облигационно или преобразуващо право.

Заключение

Всяка от отстояваните теории съдържа както редица предимства така и множество недостатъци – показва едностранчивост, непълнота и търпи критики. Различните тези са защитими само до известна степен, тъй като съответствието с една или друга фигура не е пълно и са налице прилики и с други явления²⁹⁴. Точното следване на определени логически конструкции в правото, в някои случаи се оказва пречка за практическата му функция. Още в историческото развитие на институтите ипотека и залог се вижда, че в тях са заложени разнородни елементи.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Боянов, Г. Вещно право, С. 2004.
- [2] Венедиков, П., Ипотека, залог, привилегии С. 2000.
- [3] Герджиков, О. Коментар на Търговския закон. Книга първа. С. 1991, с. 104.
- [4] Калайджиев, А. "Облигационно право – обща част", пето издание, Сиби 2010.
- [5] Кожухаров, А. Облигационно право, общо учение за облигационното отношение. Нова ред. и доп. П. Попов, С. 2002.
- [6] Марков, М. Ипотеката, С. 2008г.
- [7] Сталев, Ж., Мингова, А, Попова, В., Иванова Р., Българско гражданско процесуално право, Сиела 2006.
- [8] Стефанов Г., "Търговско право обща част", Абагар, 2009.
Сарафов, П. Цит. Съч., С 309.
- [9] Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ бр. 275 от 22.11. 1950г., 6 изд, Сиби, 2008.
- [10] Търговски закон, обн. в ДВ бр. 48 от 18 юни 1991, в сила от 01. 07.1991, изд. 12, Сиби, 2009.
- [11] Закон за особените залози, обн. ДВ бр. 100 от 22.11.1996., в сила от 01.04.1997г., последно изм. изм. ДВ. бр.101 от 28 Декември 2010г.
- [12] ППВС 7/1973, р. 19/2000г.,4 г.о. р. 2944/2001г. 2 отд на ВАС.

За контакти:

докторант Невена Заранкова, Катедра "Гражданскоправни науки", Юридически факултет, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 0878244793, e-mail: nikiit@abv.bg

²⁹² Марков, М. Ипотеката, С. 2008г.

²⁹³ Този подход се подкрепя и от проф. М. Марков – Ипотеката, стр. 79-80

²⁹⁴ Сарафов, П. Цит. Съч., С 309